

Den gamle landevej fra Sindrup Vejle til Koldby

Og lidt om et vej kort fra 1798
JENS OLE PETERSEN, THISTED

I foråret 1988 blev en samling meget snavsede kortruller bragt fra loftet på det gamle rådhus til Lokalthistorisk Arkiv i Thisted. Det viste sig hurtigt at være kort, udarbejdet af eller benyttet af amtsvejevæsenet til op omkring 1910. Der var mindre vej- og vandløbsreguleringer netop til dette tidspunkt. Mere spændende var arbejder med de store hovedlandevejsarbejder fra 1840'erne til 1860'erne. Men mest overraskende var en godt sammentrykt rulle, indbagt i byens støv på alle leder og kanter. Pakket ud og støvsuget viste det sig at være et 4 meter langt kort, der egentlig havde været til at folde sammen i syv læg og hvor den forkerte oprulning ikke havde virket allerbedst. Da de værste skader var udbedret og foldningen reetableret, fremstod et meget smukt arbejde, en tegning af den "mindre landevej" fra "vejlen" (Thyholm Vejle) til "Skjøthuset" (Skyttehuset ved Koldby), opmålt og tegnet 1798 af en løjtnant af det lette infanteri.

Nu opstod straks fire spørgsmål: 1) hvad indeholder kortet? 2) hvad er baggrunden for denne vejinteresse hos en løjtnant? 3) hvilken værdi har et sådant kort for os i dag? 4) Skulle dette have noget med en vis amtmand i Thisted at gøre?

Beskrivelse af kortet

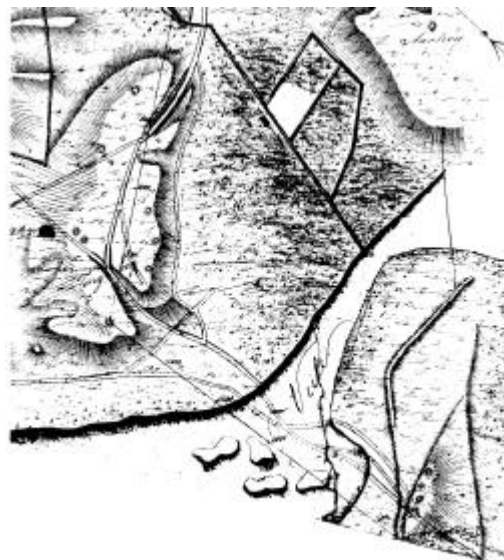
Målene er ca. 400 cm x 30 cm. De enkelte ark er skåret og klæbet sammen på en sådan måde, at det trods det slyngede forløb let lader sig folde 13 gange (det vil sige med 7 opslag) til et "handy kort" på 36 cm x 30 cm. NB: Ingen foldning ligger ved en sammenklæbning. Materialet er kraftigt bøttepapir fra "J. Honig et Zonen".

Udvendig er det betegnet: No 21 c, Fra Weilen til Skythuset, (og med andet blæk) . . . paa Veien fra Holstebro til Ottesund (og blyant) Thisted.

Målestok er 1:5000 (dette kan regnes ud ved de på tegnede alenmål). Bredden af det tegnede bælte er på ca. 500 til 1000 m alt efter hvordan vejen nu slynger sig, mest dog det lille tal, dvs. at det dækker en 250 m til begge sider. Indenfor dette område registreres "vejen" og biveje, måske er nogle markveje sluppet med, bygninger (gårde, huse, kirker, 1 stubmølle), haver, gårdspladser, indhegninger (diger?), bakkedrag og høje med skraveringer, moser (eventuelt med tørvegrave), søer, fjordkyst, vandløb (med fine detaljer, f.eks. vises vandløbsretningen med pil) og der er angivet to broer, 13 stenkister over vej, et sted ser det ud som der er vand over vejen (ved Visby) - og så ser man de anvendelige hjulspor over vejlen ved Thyholm. Der er navne på byer, en del gårde, mange høje og der er sigtelinier mod højtliggende genstande uden for kortet. Kortet er delvist farvelagt.

Langs vejen er indtegnet en tynd rød, ret linie, med kun fire knæk. Hvert af de fem stykker er inddelt i afsnit på

200 alen. Andetsteds ses en sådan linie tolket som planer for den endelige udretning af vejen. Det kan dog næppe være rigtigt her. Dels blev den ikke udrettet på den måde, dels er føringen for tåbelig. Måske er det snarere et mål, der kan bruges ved henvisning til bestemte strækninger eller til længdeangivelser?

Forfatteren Mads Lidegaard forfægtet i sin bog "Ravvejen" den teori, at kæmpehøjene angiver oldtidens vejlinier, forsi de blev opkastet ved alfarvej, og han har fundet indicier for, at oldtidskirkegården på Ybby Hede har ligget ved en hovedvej. Han har hørt berettet om en stensat overgang mellem Thy og Thyholm øst om Skibsted Fjord, men ikke selv fundet den. Det gamle kort giver ham ret. De stiplede linier over Skibsted Fjord må forstås som overgangsmuligheder for vejene, der i Thy og på Thyholm slutter brat på vejens bredder. (Red.).

Et sted på kortet findes en alenmålestok på 1200 alen (1 mil). Et andet sted følgende tekst (lakuner hvor papiret er smuldret bort, er angivet . .)

. . . Over den mindre landevej fra Weilen til Skjøthu . . som er en Continuation af Landevejen fra Ottesund Færge. . . Skjøthuset løber denne vej sammen med den mindre Landevej fr. . . Lemvig til Thisted som er bleven opmaalt af Hr. Lieutn. von Gosch

I Aaret 1798
Opmaalt og tegnet af
P. L. Krebs
Lieutn. af det lette Infant.
Copieret af Bentzen.

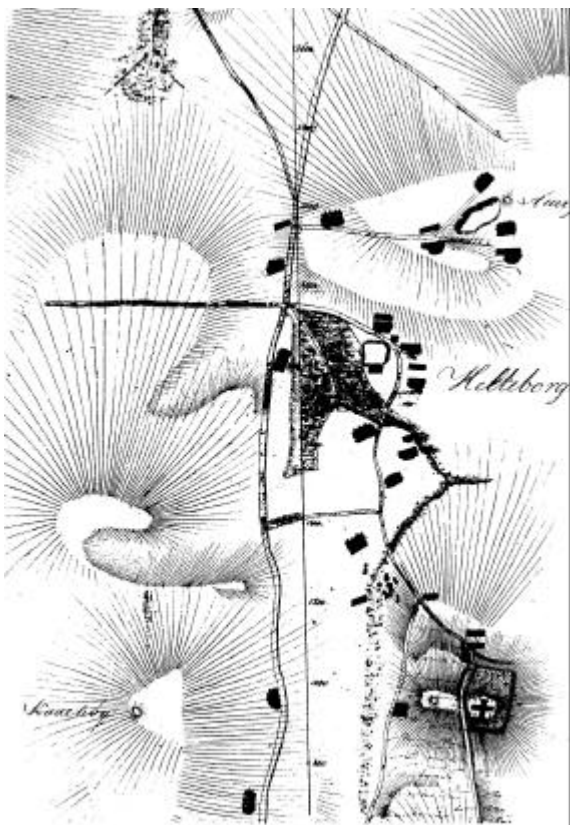
Et par oplysninger: "vores kort" er altså en kopi og det må nok være rekvireret af en myndighed her i amtet. Kopieringen har været et stort arbejde. Der er ikke anvendt den siden almindelige landinspektørmethode med gennemprækning fra kort til kopi.

Begge de nævnte løjtnanter var medlemmer af det såkaldte "Kgl. Vejkorps" og begge med landmålerbestilling af 1795. C. Gosch kaldes ved sin død 1837 for "karakteriseret oberstløjtnant", P. L. Krebs døde 1825 som landinspektør i Horsens.

"Mindre landevej" er efter Vejforordningen af 1793 den korrekte betegnelse for disse veje. At vejen fra Lemvig nævnes i hele sit forløb (til Thisted) viser at vores strækning har været opfattet som af sekundær betydning. Gennembruddet ved Agger fandt jo først sted 1825 og vores vej var plaget først af Oddesund og derefter mudderet i Thyholm Vejle.

Baggrunden

for kortet er - bredt sagt - den overordentlige interesse for en modernisering som prægede vores enevælde i sidste halvdel af 1700-tallet. Landboreformer var kun en del af hvad man beskæftigede sig med. En anden sag var at skaffe samfundet bedre veje. Når der blev klaget over vejene, betød det i og for sig ikke, at de var blevet ringere, men at trafikken havde skiftet karakter. Færre ryttere og

flere vogne, ofte med passagerer fra den finere del af befolkningen. Og det egnede vejene sig altså ikke til. Man lod sig her som i så meget andet inspirere af forholdene i Frankrig i 1760'erne. Resultatet blev en Generalvejkommision 1778 til at udstikke de almindelige mål. Til det praktiske arbejde skabtes et Kongeligt Vejkorps 1785 (der meget hurtigt blev militært organiseret) og som efter 1833 fortsatte under Ingeniørkorpsen. Det er i disse korps vi finder vores løjtnanter. Med ret til at bære pragtfulde rødkjolede uniformer, var disse officerer faktisk uddannede som

landmålere (evt. landinspektører) eller ingeniører. 1793 fik de en forordning om vejvæsen at rette sig efter.

Der er tre slags veje: "Hovedlandeveje" (chaussées med 20 alens bredde, "mindre landeveje" med 12-14 alen og "biveje" på 8 alens bredde. De første kunne der foreløbigt ikke været tale om i Thy. Derimod skulle vejen fra Oddesund og nordefter, samt fra Lemvig over Agger til Thisted høre til den anden kategori. Så fik vi opklaret betegnelsen "mindre". Biveje gik *til* en købstad, *til* mølle eller kirke, hvorimod bøndernes veje slet ikke kom staten ved.

Men for helt at forstå situationen må vi begynde ovre østpå. Sjælland havde fra ældre tid især mærket kongernes vejinteresse, her kendte man i forvejen begrebet "kongevej", den opretholdtes, men nye af samme type kaldte man snart hovedlandeveje. De var stort set udbygget omkring 1800 på Sjælland, på Fyn var man godt igang og i Østjylland begyndte man så småt. Når derfor vores løjtnant Krebs arbejder sig op i Thy, så er det en forberedelse til et vejanlæg. Men så kom krigen 1801 og 1807, efterfulgt af statens fallit 1813. Arbejdet var gået i stå.

Ydby Kirke. Ukendt kunstner.

Man tør ellers nok antyde, at landsdelen blev målt op i 1790'erne. Først af Videnskabernes Selskabs Korttegningsarbejde, her ved J. Elling (Ellung?) i 1792 og tegnet som målebordsblade i 1:20.000. (de blev aldrig udgivet, men samarbejdet til egnsblade i 1:125.000 ved P. Harboe og udgivet som meget dekorative kobberstik 1795).

Sideløbende foretoges udskiftningerne af landsbyerne ved mere eller mindre kvalificerede landmålere og efter århundredskiftet den officielle matrikulering. (Byerne langs vores vejstrækning blev udskiftet, regnet fra syd: Tvolm 1797, Ydby 1797, Heltborg 1798, Ullerup (og måske Kæstrup) 1801, Visby 1793, Villerslev 1800, Vibberstoft 1800 og Koldby 1797).

Dertil kom så Vejkorpsens arbejde 1798 (udover vores strækning tegnede løjtnant C. Gosch vejen fra Lemvig til Skjøthuset, dette kort ligger vel, ligesom originalen til vores kort, i Vejdirektoratets arkiv, Rigsarkivet).

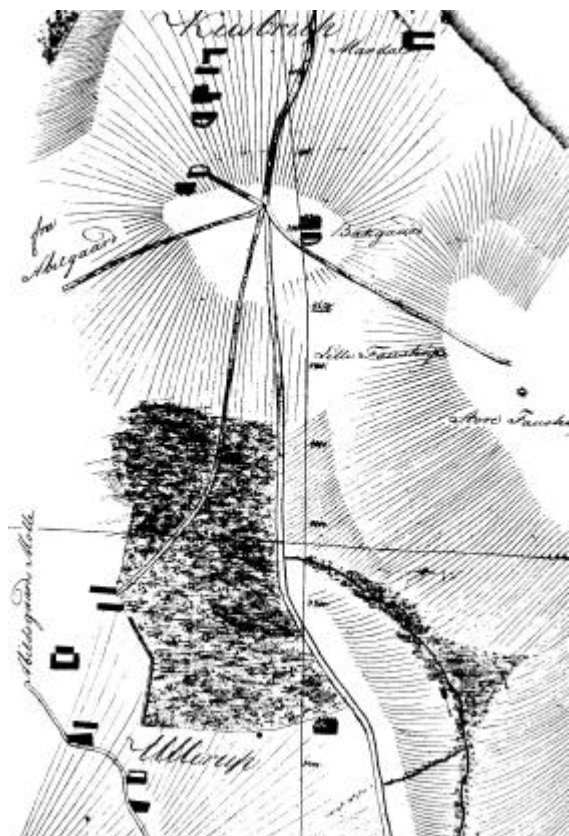
Der har været et leben med sigteinstrumenter, kæder, stokke og måleborde.

En vurdering

af vores kort kan man starte med at sammenligne det med Vid. Selsk.s målebordsblade. De har selvfølgelig ikke med deres 1:20.000 så mange detaljer med som vejkortets med 1:5000. Vores har flere småveje med. Til gengæld dækker vejkortet kun en bræmme på hver side af vejen og der synes ikke at være en fast grænse for hvad der skal med. Man kunne få den fornemmelse at den lette infanterist kun

har medtaget, hvad han uden besvær har kunnet se fra vejen.

Hvad angår bygninger i landsbyerne svigter Vid. selsk.s målebordsblade totalt. Byen er nemlig kun symboliseret med en cirkel, eventuelt suppleret med et omrids af bebyggelsen, løst skitseret. Vores vejkort angiver derimod de enkelte huse og gårde med haver og diger. Om det så er til at stole på er en anden sag. En sammenligning med de minorerede matrikelkort (fra o. 1850-60) antyder dog at de er det, men måske lokalt interesserede, der også kender udskiftningskort eller de første matrikelkort, kan oplyse herom.

Vejene på Vid. selsk.s målebordsblade virker lidt løst tegnet, men det er dog som sagt de samme veje som på vores vejkort. Her falder derimod Vid. selsk.s kobberstik i 1:125.000 helt igennem. De personer, der har samarbejdet målebordsbladene har ikke været dem, der tegnede i marken. De raf de særeste misforståelser. Det er derfor en skam, at så mange lokalhistoriske arbejder illustreres med dette navnligt dekorative kort.

En anden spændende sammenligning, der kan foretages, er med generalstabens målebordsblade, der her på egnen blev tegnet 1882. Det afslører at den gamle metode med at angive bakkedrag ved skravering - smukt på vej kortet, lidt skitseagtigt på Vid. selsk.s. målebordsblade - er den nye med højdekurver langt underlegen.

Hvad med amtmand Faye?

Et vej kort fra 1798 får os straks til at tænke på Gerhard Faye, der fra 1805 til 1843 var amtmand i Thisted og blandt meget andet blev berømmet for sine gode veje. Er der en sammenhæng? Selve opmålingen er jo fra et

tidspunkt, hvor Faye sad på Falster og ikke havde drømt om nogensinde at skulle komme til Thisted. Så den skal forklares med de almindelige vejplaner for hele staten, som vi forsøgte i forrige afsnit. Men Faye kunne, have rekvireret kopien, som dukkede op på det gamle rådhus' loft. Under alle omstændigheder kan man spørge: Hvad ved vi i grunden om Fayes vejbyggeri?

Hvad vi ved er i hvert fald godt blandet op med hvad man kunne kalde myten om Faye. Den skildrer ham som den milde og hjælpsomme og som den meget intelligente, der hurtigt gennemskuede en sag. Myten undersøger ikke gerne, hvad en amtmand normalt gav sig af med på denne tid - og heller ikke hvad love og praksis forlangte. Faye er den, der "kom, så - og fandt en løsning". Myten går helt tilbage til samtiden, hvor Faye må have virket på mange med en særlig sjælekraft, men derfor behøver vi ikke at tro på, at han som nordmand lagde vejføringen over de højeste punkter for udsigtens skyld.

Amtmand G. Faye.

Bedre kilder til Fayes vejarbejder er stumper af hans erindringer (gengivet i Heilskovs: Mindeblade om Gerhard Faye). Han fortæller her, at han straks ved ankomsten iagttog, at landevejene var meget dårlige, for smalle og for lerede. Han berejste dem alle og fandt dem umulige at udbedre, derfor måtte de nyanlægges. Det står da vist klart at der her kun kan være tale om hovedlandevejene. Det var en forudsætning at man kunne tvinge bønderne til at yde arbejdet og han mødte da også stærk modstand; han var hadet, fortæller han selv. Men "inden krigen" nåede han på tre år at gøre 15 mil færdige (det må være årene 1805, 1806 og 1807). Men efter "freden" (og det må være 1814) nåede han op på 39 mil. Desværre er denne optegnelse ikke dateret og desværre siger han ikke, om de første 15 mil er indbefattet heri. I stykket siger han at hans gode medhjælper ved vejarbejdet, vejinspektør Lauritz Thagaard, nu er død. Thagaard døde 1829, 73 år gammel, så han har været 50 år, da Faye kom til Thy. Faye oplyser, at han satte følgende mål på sine veje: bredde 13 alen, dertil 6 alen grøfter (det er omtrent de mål Vejforordningen af 1793 angiver).

Hans argumenter overfor bønderne var følgende: En vogn kan rumme mere på en god vej end på en dårlig! Vogn og hest holder længst på en god vej! Den gode vej med grøfter ødelægger ikke så meget bondejord som den bredt udkørte, dårlige! Udgifterne er slet ikke så store, da broer og stenkister betales af et særligt statsfond! Og så glemmer han ikke at slå fast: Den korteste vej er den lige (men ikke et ord om smuk udsigt).

Et godt vidne har vi i Fayes nevø, maleren Martinus Rørbye, der i sommeren 1830 besøgte sin onkel. Fra Rørbye har vi en dagbog, hvori der er skitser, bl.a. af vejen nede ved Vestervig. Det stykke vej ser nu ikke ud til at være i fineste stand, men ellers er Rørbye nu imponeret over onkels gode veje. Det er ikke myten, der spiller ind, men snarere, at han var kommet herop ad de berygtede hedeveje.

En tredje kilde er de militære vejkorps beretning om deres virksomhed gennem årene, og den siger, at man først rigtigt kom igang i 1840'erne i Thisted Amt. Der synes altså at være nogle modsigelser: Faye anlægger de veje i begyndelsen af sin embedstid, som vejkorpsene først anlægger efter hans død? Rørbye taler om de gode veje, men tegner en forsømt vej? Det ville utvivlsomt være nyttigt om nogen med hensyn til vejanlæg ville dykke ned i amtets arkiv 1805-43. Man ville så kunne adskille, hvad

der var staten, og hvad der var Faye; måske blev han ikke mindre af det?

Vejkorpset stod direkte under rentekammeret, rentekammeret lededes 1784 til 1813 af Chr. Ditlev Reventlow - og Faye var en nær ven af Reventlow, som på en måde havde været som en fader for ham.

Det kunne være interessant at se disse parter nøjere efter m.h.t. vejene i Thy.

LITTERATUR:

T. Topsøe-Jensen: Ad hjulspor og landeveje. 1966.

Svend Balslev og Hans E. Jensen: Landmåling og landmålere. 1975.

N. E. Nørlund: Opmålingen af Danmarks veje. Geogr. Tidsskrift. 1952-53.

Knud Klem: Af det ældre Vejvæsens Historie, Generalvejkommisionens Virksomhed. Festskrift til Knud Fabricius, 1945.

Fortifikations-Eraterne og Ingeniørkorpset 1684-1884. 1884.

Chr. Heilskov: Mindeblade om Gerhard Faye. 1923.

Artikler i Historisk Årbog for Thisted Amt 1909 og 1959.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1988, side 7-15).